

Kons välfärd omfattar fysiologi, hälsa och naturligt beteende. Ett objektiva system för att mäta välfärden ska tas fram och det ska kommuniceras till konsumenterna.

Gård, kossa, omsorg

Djurvälfärd ses inte längre som en flumfråga. Allt fler inser att det går att tjäna pengar på att jobba med djurens välfärd, både för mejerierna och för bönderna, och att det kan bli ett viktigt medel i kampen om konsumenternas gunst.

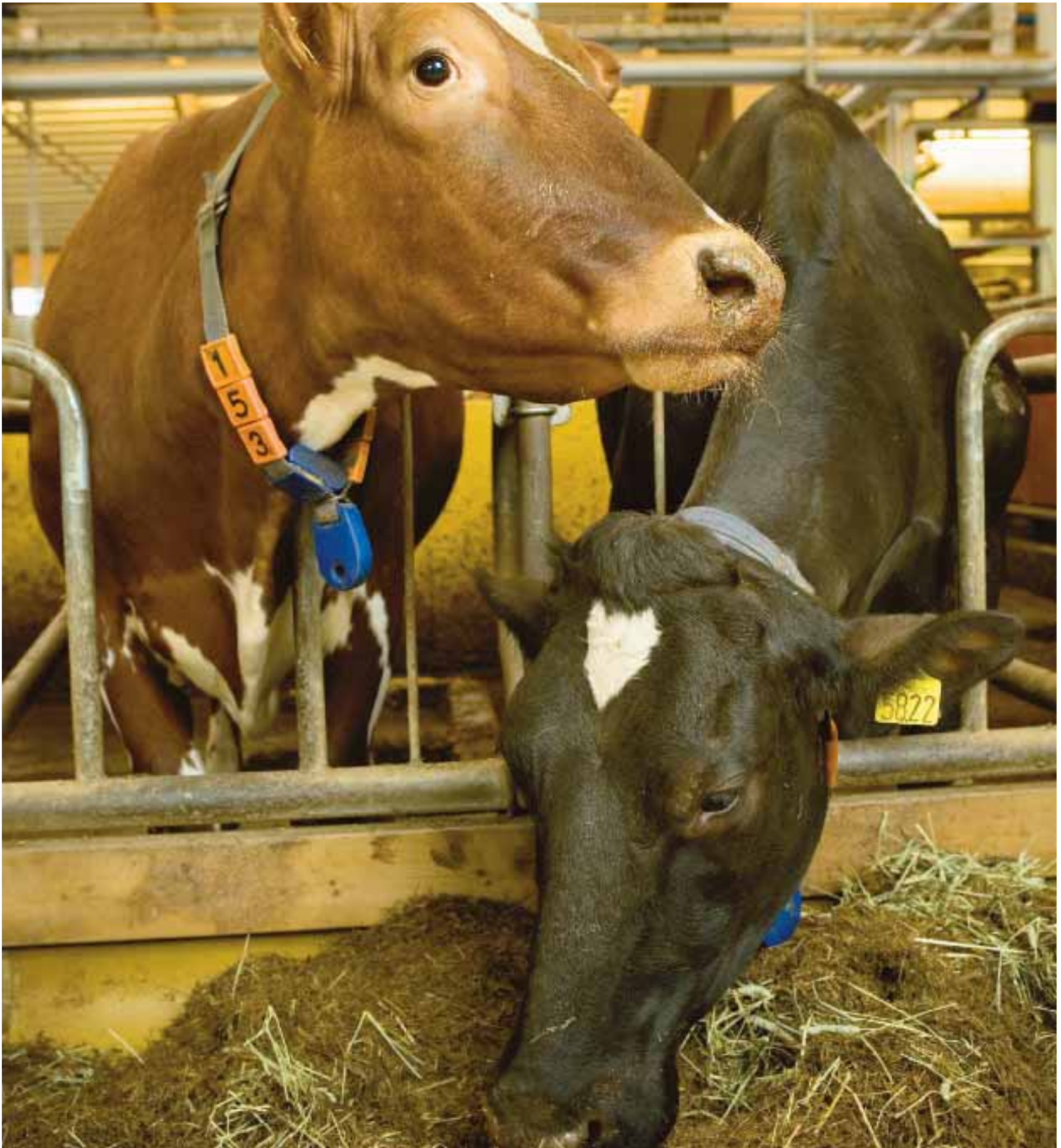
text ANN-HELEN MEYER VON BREMEN
foto JANN LIPKA

EFTER DJURHÄLSA och djuromsorg kommer nu djurvälfärd och som man förstår av ordet så handlar det om något mera. Djurvälfärd omfattar fysiologi (fortplantning och produktion), hälsa och naturligt beteende. Det nya är att man utifrån att titta på djuret ska arbeta fram ett objektivet sätt att mäta välfärden som är trovärdigt både mot bonden och mot marknaden.

Ordet djurvälfärd är nästan provocerande – vem kan säga vad som är ett hyfsat liv för en ko? Och vem kan tro att det går att skapa ett system för att mäta djurvälfärden bland korna och sedan på ett enkelt sätt kommunicera detta till konsumenterna?

Ja det är rätt många som tror att detta inte bara är möjligt utan också nödvändigt, inte bara i Sverige utan även i många andra europeiska länder. Svensk Mjolk har ett projekt som redan är igång och EU-kommissionen satsar 17 miljoner euro på "Welfare Quality", ett annat stort forskningsprojekt om djurvälfärd. Förklaringen är väldigt enkel – det handlar om pengar. Omsorgen om djuren håller på att förvandlas från konsument-lull-lull till hårdvaluta.

– **DET FINNS EN ENORM** ekonomisk sprängkraft i det här. Bara genom att halvera antalet antibiotikabehandlingar för juverinflammationer kan mjölkföretagaren spara 2 000 kronor per ko och år, lågt räknat, ►

Friska, välmående kor kan bli ett vapen för EU på världsmarknaden.

STORBRIANNIEN JOBBAR MED FEM FRIHETER FÖR KON

I Storbritannien är det djurskyddsföreningen som har satt standarden för djurväl-färden, en standard som har anammats av handel och mejerier.

REDAN 1994 LANSERADE RSPCA (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals) sitt Freedom Food-program med tillhörande märkning på livsmedel. Programmet bygger på fem olika "friheter": frihet från hunger och törst, från smärta, skada och sjukdom, från obehag, från stress och rädsla samt frihet att kunna utöva sina naturliga beteenden. Det rör sig om detaljerade regelverk för olika djurslag som omfattar bland annat stallets utformning, utfodring, skötsel, hälsa och transporter.

-Vi fick hela tiden en massa frågor från konsumenterna om hur maten var producerad. Vi vände oss till affärskedjor-

na men fick inga svar och till slut sa de till oss: "Men ta då fram era egna regler!" - och det gjorde vi. Vi pratade med veterinärer, slakterier, forskare och lantbrukare för att ta fram ett regelverk, berättar John Avizienius, ansvarig för regelverket hos RSPCA.

Märkets genomslag varierar, nästan 95 procent av alla ägg i handeln är Freedom Food-märkta, medan det är betydligt mer sällsynt på andra varor. Av landets cirka 17 000 mjölkbönder är bara 220 medlemmar i certifieringen.

-Vi bryr oss inte om att så många inte är med, så länge man följer våra regelverk, säger John Avizienius.

Freedom Foods regelverk har inte bara "kopierats" i andra länder, utan även av butikskedjorna och av böndernas egna organisationer som till exempel de brit-

John Avizienius tog saken i egna händer.

FOTO: RSPCA

tiska mejeriernas program "National Dairy Farm Scheme". Dessutom tänker nu den brittiska Kooperationen, Co-op, satsa hårt på att lansera djuretiska livsmedel. En orsak är att livsmedelskedjorna kräver att deras leverantörer är certifierade i någon form av kvalitetsprogram och det är bara för bönderna att rätta sig efter det, även om de inte kan räkna med någon merbetalning, förutom på ägg. För i Storbritannien är det helt enkelt så att det är handeln som bestämmer och RSPCA tycker därför att det är viktigare att jobba mot handeln än mot bönderna.

Freedom Food har fått kritik för att det främst utgår från stallmått och liknande, medan skötsel och djurens välfärd har kommit i skymundan, men det kan bli ändring på det.

-Reglerna utvecklas hela tiden i specialgrupper som består av veterinärer, industrin, bönder och så vidare. Den stora utmaningen nu är att titta på hur djuren mår, säger John Avizienius.

Det finns en enorm ekonomisk sprängkraft i det här.

säger Håkan Landin, veterinär och fältansvarig för Svensk Mjölks forskningsprojekt om djurväl-färd.

Flyttar man blicken från den enskilda gården, finns det ännu mera pengar att tjäna. Europa har helt enkelt inte råd med en stor livsmedelsskandal till. I svallvågorna efter BSE, dioxinskandalen och brutala djurtransporter är det allt fler konsumenter som oroar sig över hur lantbrukets djur egentligen behandlas. I de konsumentundersökningar som EU har genomfört ser man att engagemanget kring djuren finns i hela Europa. Det går inte längre att prata i scha-

Harry J. Blokhuis leder EU:s djurväl-färdsprojekt.

blontermer som att man är djurvänlig i norr och djurplågar i söder.

ATT ARBETA MED djurväl-färden kan också visa sig bli EU:s trumfkort när det gäller spelet om världsmarknaden.

-Kan vi visa hur man mäter och kommunicerar djurväl-färd på ett konkret sätt, då kan det bli ett effektivt verktyg som kan hjälpa EU i diskussionerna inom WTO, säger Harry J. Blokhuis, projektledare för EU:s djurväl-färdsprojekt, Welfare Quality.

Då kan EU äntligen få en helt annan vetenskaplig tyngd när man försöker argumentera för sina "mjuka" frågor.

Så nog finns det sprängkraft i frågan.

En annan radikal ingrediens är att forskarna i Europa numera är eniga om att

PROJEKT "WELFARE QUALITY"

Uppdragsgivare: EU.

Projektledare: Harry J. Blokhuis (Linda Keeling, professor i djurskydd på SLU, är en av forskningsledarna).

Deltagande länder: Österrike, Belgien, Tjeckien, Danmark, Frankrike, Tyskland, Irland, Italien, Norge, Spanien, Sverige, Holland och Storbritannien.

Projekttid: 2004-2009.

Syften: 1. Att utveckla ett system för att mäta djurväl-färden och förbättra djurväl-färden på gårdarna. 2. Att utveckla en gemensam europeisk standard för att informera konsumenterna om djurväl-färden. 3. Att samordna den ledande europeiska expertisen på området.

DANMARK UPPRÄTTAR MORALISKT KONTRAKT MELLAN DJUR OCH ÄGARE

Ett moraliskt kontrakt mellan djuren och djurägarna – så poetiskt och samtidigt träffande formulerar sig danskarna när det gäller det föreslagna programmet till djurvålfärd.

DANSK KVÆG HAR skrivit ett förslag till djurvålfärdprogram som just nu ska börja diskuteras bland medlemmarna. Där står det just att det är ett moraliskt kontrakt som ska upprättas, inte bara gentemot konsumenterna utan även mot djuren. Formuleringen känns träffande, eftersom det är just detta som människan har grubblat över genom historien – hur får man nyttja djuren?

Ole Kristensen, rådgivare på Dansk Kvæg.

Ole Kristensen, rådgivare hos Dansk Kvæg, berättar att det finns ett stort in-

teresse för djurvålfärd i Danmark, främst när det gäller svin och slaktkyckling, medan mjölkarna oftast varit utanför diskussionen.

– Konsumenterna förväntar sig att mjölkproduktion är bra, säger Ole Kristensen.

Och då gäller det förstås att se till att den är det.

På många sätt påminner det danska arbetet om det svenska, men enligt Ole Kristensen finns det skillnader i hur länderna ser på djurvålfärd. I Sverige tycker vi exempelvis att det är viktigt att korna får gå ut på bete under somrarna, något som inte är lagstadgat i Danmark.

Precis som sin brittiska kollega RSPCA har danska djurskyddsföreningen Dyrenes Beskyttelse redan tagit fram en märkning för djuretisk mat, ett rött sigill med texten ”Anbefalet av Dyrenes Beskyttelse”. Programmet påminner om det brittiska, utgår från de fem ”friheterna” och handlar främst om utfodring, hälsovård,

skötsel och stallens utformning och mindre om djurvålfärd. Program finns för slaktkyckling, svin och nötproduktion och omfattar i dag 300 företag, främst köttproducenter.

Än så länge är märket inte särskilt spritt, trots att det funnits under tretton år.

– Vi har inte haft så stor efterfrågan för det finns så många olika märken, men vi får ändå många positiva reaktioner hos konsumenterna, säger Anders Nemming på Dyrenes Beskyttelse.

Ole Kristensen anser ändå att djurskyddsföreningens arbete har varit viktigt för utvecklingen.

– Vi har en väldigt bra dialog med Dyrenes Beskyttelse och det är viktigt för oss båda. Vi ska veta vad de vill och de ska ha en insikt i böndernas arbetsvillkor.

Anders Nemming på djurskyddsföreningen får många positiva reaktioner.

» Djurvålfärd kan bli ett effektivt verktyg för EU i WTO

► man måste studera djuren om man ska kunna säga något om deras välfärd. Att bara sätta upp regler för stallbyggnad, medicinering, utfodring och skötsel täcker till exempel inte in alla kombinationer av skötsel och stallmiljö som finns. Därför måste man i stället titta på hur djuren mår.

Tanken med EU:s Welfare Quality är att försöka samordna den i dag lite spretiga forskning som pågår i många länder, samt att ta reda på vad konsumenterna menar med djurvålfärd och vilken information de vill ha. Perspektivet utgår den här gången från konsumenterna, ”from fork to farm”.

I projektet ska man utarbeta ett system för att kunna mäta djurvålfärden på gården och dessa uppgifter ska sedan kommuniceras på ett begripligt sätt till konsumenter-

na. Tanken är sedan att detta ska mynna ut i en slags djurvålfärdsmärkning som betyder samma sak på Sicilien som i Sverige.

ÄR DET ÖVER HUVUD TAGET möjligt att 25 länder ska kunna enas om detta?

– Ja, jag tror att vi får fram ett vettigt system för hur vi ska mäta och jag tror också att det andra steget, att översätta det till konsumenterna, är möjligt även om det blir betydligt svårare. Men det jag oroar mig för är den praktiska tillämpningen, hur handeln och restaurangerna kommer att använda det här. Det är något som inte vi ansvarar för och jag skulle känna mig väldigt frustrerad om vi gjorde slut på 17 miljoner euro under fem år och sedan blir systemet inte använt, säger Harry J. Blokhuis.

PROJEKT ”SVENSKT SYSTEM FÖR DJURVÅLFÄRD”

Uppdragsgivare: De svenska mejeri- och husdjursföreningarna via Svensk Mjök.
Projektledare: Charlotte Hallén Sandgren, Svensk Mjök.

Deltagande länder: Sverige, med visst samarbete med Danmark.

Projekttid: 2003–2006.

Syfte: Att utifrån marknadens krav utveckla och kvalitetssäkra ett system för djurvålfärd i svenska mjölkbesättningar så att djuren får det bättre och konsumenternas förtroende stärks. Djurvålfärden ska samtidigt bidra till god lönsamhet för mjölkföretaget.

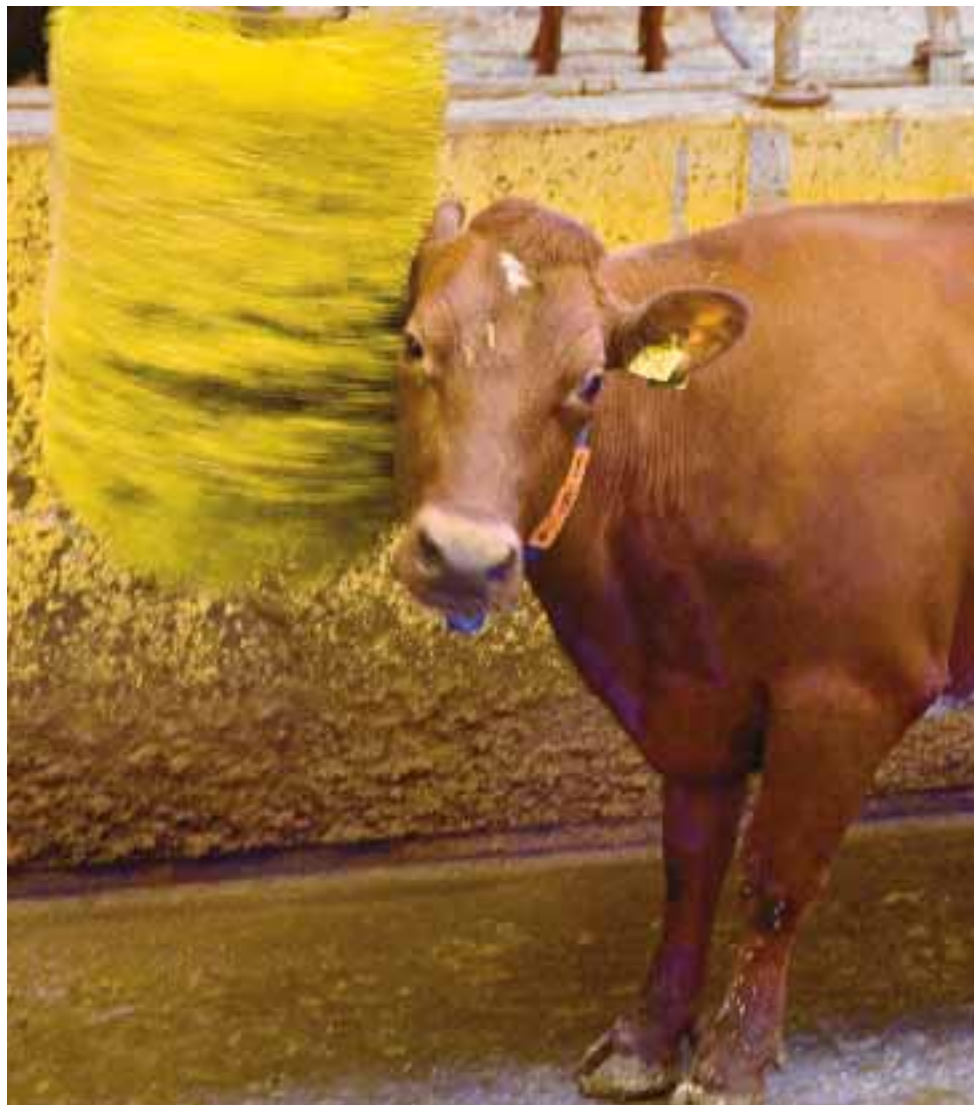

Friska juver spar pengar. Genom att halvera antalet antibiotikabehandlingar för juverinflammation kan mjölkföretagaren spara upp till 2 000 kronor per ko och år.

» **Det här är en framtida risksäkring, att försöka hitta problemen, åtgärda och förebygga dem**

I Sverige och Danmark beslöt man redan före EU:s initiativ att starta ett forskningsprojekt kring djurvälståndet. Arbetet sker i samarbete med Svensk Mjolk och Dansk Kvæg och ska vara klart i slutet av nästa år. Idén är i stort sett densamma som i EU-projektet, att mäta och kommunicera djurvälståndet och ge mjölkföretagarna verktyg för att vidta rätt åtgärder.

– **DET HÄR ÄR EN** framtida risksäkring, att försöka hitta problemen, åtgärda och förebygga dem. Vi ska säkra upp produktionen och den positiva bilden av mjölkproduktionen. Vi skapar ett system för djurvälstånd som kan läggas in som baskrav i mejeriföreningarnas kvalitetsprogram, sedan är det upp till varje mejeri att ställa högre krav om man så vill, säger Charlotte Hallén Sandgren, projektledare på Svensk Mjolk.

Tanken med det svenska projektet är ett djurvälståndssystem som kan läggas in som baskrav i mejeriföreningarnas kvalitetsprogram.

Sverige och Danmark har ett unikt läge eftersom man har omfattande dataregister med nyckeltal kring hälsa, mjölk kvalitet, fruktsamhet, dödlighet och så vidare.

EN AV TANKARNA I DET svensk-danska forskningsprojektet är om man kan använda dessa nyckeltal för att kunna bedöma djurvälståndet. För att se hur väl nyckeltalen speglar verkligheten har man under våren börjat besöka 62 olika gårdar i hela landet som tillsammans utgör en representativ bild av Sveriges mjölkföretag.

– Vi i Sverige har ett gott anseende, men vi vet egentligen inte hur det står till med

djurvälståndet. Mycket tyder dock på att vi har ett bra läge, bland annat för att vi har ett gott hälsoläge, men vi vet också att det kan finnas undantag och dessa ska kunna mätas och rättas till, säger Charlotte Hallén Sandgren.

Charlotte Hallén Sandgren, projektledare Svensk Mjolk.

SVENSKA MJÖLKBÖNDER vill ligga steget före, innan exempelvis handeln har tagit initiativet, sporrade av konsumenternas krav. Hur ser då handeln på frågan? Det svaret varierar. Ulf Johansson, docent i företagsekonomi vid Lunds universitet, undersöker hur livsmedelskedjorna ställer sig till att använda djurvälstånd i sin marknadsföring. Än så länge har inte den riktiga studien startat, men förstudierna ger ändå viss fingervisning.

– Vi ser att det finns stora skillnader mellan kedjorna. Kooperationen har varit

Forskarna är eniga om att man måste studera korna för att kunna säga något om deras välfärd. Enbart regler för stallar, medicinering och utfodring räcker inte.

drivande och så även Ica. Däremot finns det inte särskilt stort intresse inom lågpris-konceptet, undantaget är ägg och Krav-produkter, säger Ulf Johansson.

Han tycker också att den senaste tidens fokusering på lågpris har gjort att intresset kring djurens väl och ve har stagnerat i Sverige och att detta är något som förvånar övriga Europa, som anser att Sverige borde ha kommit längre.

– Samtidigt finns ett stort intresse inom den svenska handeln och det är uppenbart att något är på gång, kedjorna funderar vad de ska profilera sig med. Ingen vill missa tåget när det går, men ingen vågar ta första steget, säger Ulf Johansson.

BÅDE ICA OCH COOP säger att de ser djurväl-färden som en betydelsefull fråga som kommer att bli ännu viktigare framö-

ver och att det kräver ännu närmare samarbete med producenterna. Däremot tror man inte att det blir aktuellt med någon djuretisk märkning.

– Snarare tror jag att konsumenten förväntar sig att producenterna och handeln sköter om det här och ser till att det uppfyller de förväntningar som konsumenten har, säger Åke Natt och Dag, miljöchef på Coop.

LISBETH KOHLS, MILJÖCHEF på konkurrenten Ica, tycker att djurväl-färden redan nu är en viktig fråga och hon säger att Ica redan har med den i sin policy för inköp. Hon välkomnar därför projekten om djurväl-färd:

– Det är också viktigt att få en mer enhetlig djurskyddslagstiftning i Europa, i takt med att livsmedelsproduktionen blir

allt mer internationell, säger Lisbeth Kohls.

Hur mycket djurväl-färd har vi då råd med?

Charlotte Hallén Sandgren tror att det är nödvändigt att jobba med frågan. Den snabba utvecklingen inom jordbruket och de hårda ekonomiska villkoren kan innebära att risken för brister i djurhållningen ökar. Samtidigt menar hon att var vi kommer att sätta gränserna för välfärden beror på hur vår moralsyn ser ut och det är något som ständigt förändras.

– Man måste ha örat mot marken, sedan blir det en marknadsbedömning om vad man har råd med. Men man ska inte tro att god djurväl-färd innebär lägre mjölkproduktion och högre kostnader, det finns massor av pengar för mjölkbönderna att tjäna på att korna har det bra. ●

BLANDAT INTRESSE I HOLLAND

I Holland har mejerierna övergett sitt gemensamma kvalitetsprogram för att söka egna lösningar. Intresset är både starkt och svalt för djurens välfärd.

UNDER SJU ÅR HAR holländska mejerier arbetat med sitt kvalitetsprogram *KKM*, där parametrar för djurens hälsa och välbefinnande har ingått. Fyra gånger per år har alla mjölkgårdar fått besök av en veterinär som kollar djurhälsan, vilket också gett en viss indikation på kornas välfärd. Från och med i år har mejerierna dock bestämt sig för att lämna det nationella programmet.

"Djurhälsa är ingen stor fråga när det gäller mjölk", säger Louwrens van Keulen, OCM.

– Varje mejeriföretag kommer antingen att forma sitt eget program eller fortsätta med *KKM*. Hur det kommer att bli med veterinärbesöken återstår att se, eftersom många bönder känner sig misstrodda och tycker att det räcker med kontroll av mjölk kvaliteten som sker var tredje dag, säger Louwrens van Keulen, chef för kontrollen hos den oberoende certifieringsorganisationen, OCM.

I Holland varierar intresset för djurens välfärd lite beroende på vem man pratar med. Inom forskarvärlden anses Holland bedriva en hel del intressanta studier på området. Å andra sidan kan man träffa på tjänstemän inom mjölksektorn som säger att det över huvud taget inte finns något intresse för dessa frågor.

Livsmedelsjätten Ahold har också vid ett antal tillfällen uttryckt engagemang för ekologi och även djurvälfärd. För inte så länge sedan gick kedjans grundare Albert Heijn ut med ett löfte om att sluta sälja besprutad mat inom tio år. I skrivande stund håller också Ahold på att arbeta fram en ny policy för sitt arbete med hållbar mat och där ingår djurvälfärden som en viktig del.

Hur stort är intresset för djurvälfärden hos mejerierna?

– Först tittar de på livsmedelssäkerheten, som ligger nära djurhälsan, som i sin tur ligger nära välfärden. Men djurhälsa är annars inte en stor fråga när det gäller mjölk, utan det gäller mer för kyckling och gris, säger Louwrens van Keulen.

Håkan Landin mäter kornas välfärd

text & foto ANN-HELEN MEYER VON BREMEN

Ren päls, lagom hull och ingen hälta är några av de saker som veterinär Håkan Landin tittar på när han kontrollerar djurbesättningen. Att mäta djurvälfärden är i högsta grad ett konkret arbete.

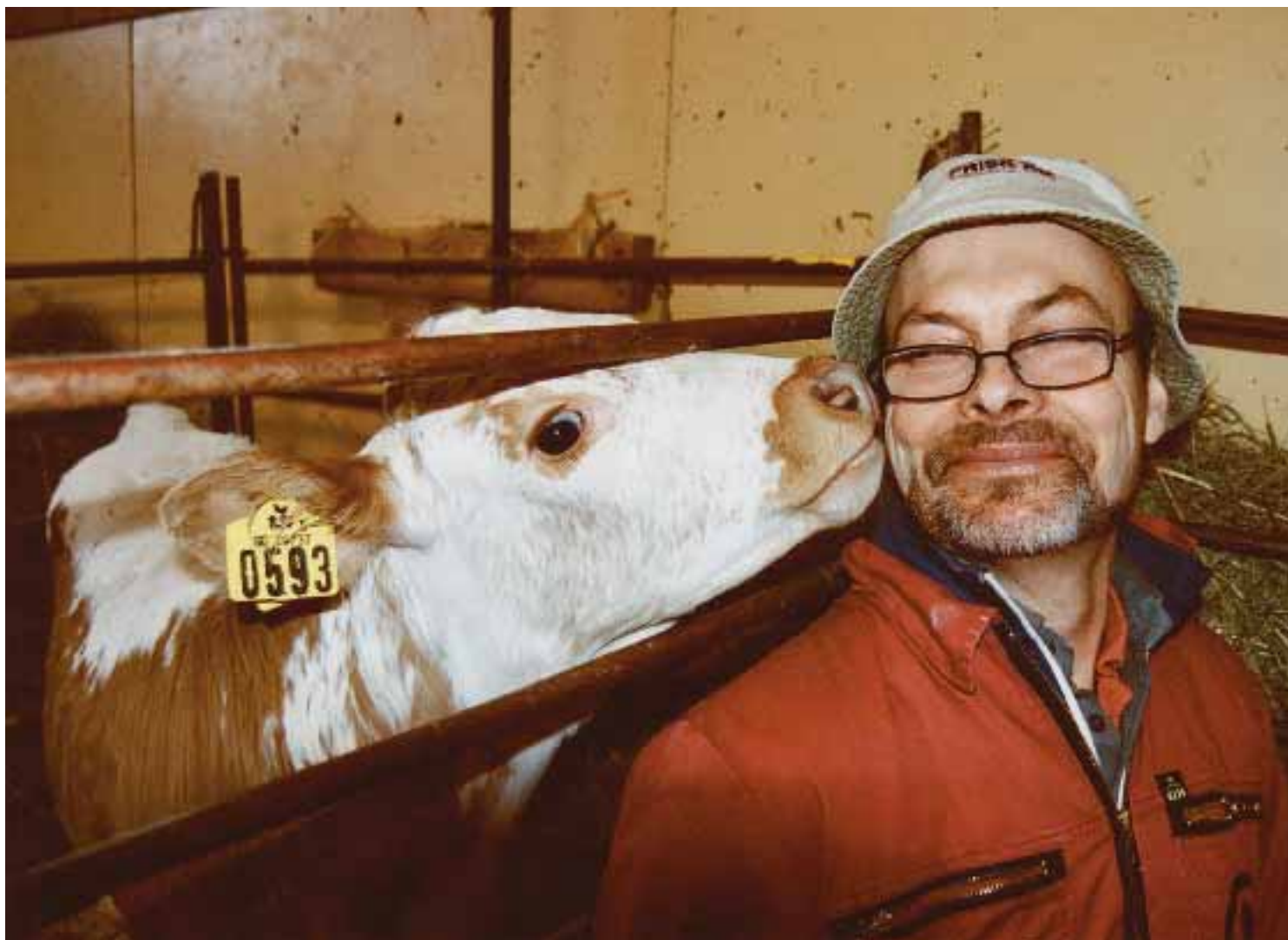
HUR GÅR DET Egentligen till när man ska försöka mäta något så diffust som en kos välfärd? Vi följer med Håkan Landin, fältansvarig för Svensk Mjölks forskningsprojekt om djurvälfärd, för att se hur arbetet går till på gårdsnivå. För att inte störa studien har Landin valt ut en gård som inte är en av de totalt 62 som ingår i forskningsprojektet.

Vi befinner oss hos Ingegerd och Karl-Olof Sundeberg i Hede. Gården är speciell

på flera sätt, det är en av fem mjölkgårdar som är kvar i Härjedalen, besättningen består av bara 22 kor och man har dessutom fäboddrift under sommaren. Men hur gården ser ut saknar egentligen betydelse eftersom det vi ska titta på är hur man mäter djurvälfärd och metoden är den samma på alla typer av gårdar.

– Idén med projektet är att vi ska utprova ett objektiva och trovärdigt sätt att beskriva djurvälfärden. Genom att kartlägga djurbesättningarna hos ett representativt urval av svenska mjölkgårdar och samköra dessa uppgifter med våra olika nyckeltal kan vi avgöra vilka delar av djurvälfärden som går att mäta och som samtidigt har stor betydelse för gårdens ekonomi, säger Håkan Landin.

HAN STARTAR MED EN GENOMGÅNG i mjölkkrummet. Hur många kor, ungdjur

"Trygghet ger mer mjölk och säger en del om djurens trivsel och arbetsron för bonden", säger Håkan Landin. Han är veterinär på Svensk Mjolk och fältansvarig för djurvälståndprojektet.

och kalvar finns i stallet? När släpps djuren på bete och när stallas de in? Sedan kliver han in i lagården och räknar hur många djur som står upp och hur många som reser sig upp när han kommit innanför dörren. Om en ko står upp efter att den ätit kan det vara ett tecken på att stallet är utformat på ett sätt som gör det svårt att resa och lägga sig. Här ligger alla korna ner, en av dem ställer sig snabbt upp och flera följer sedan efter, lite misstänkt bligande på oss som står där och glori i dörren.

HÅKAN GÅR RUNT OCH KLAPPAR UPP dem som fortfarande ligger. Alla reser sig lätt, vilket är ett tecken på att ingen är stel, underlaget är lämpligt och utrymmet tillräckligt.

Därefter är det dags för trygghetstestet, där Håkan går fram till korna och försöker beröra dem, men flera av dem är skygga.

– Nu vet vi att kulliga kor, som det är frågan om här, är mer vaksamma. Hade det varit en mer lugn ras, som Holstein, då hade detta test varit ett säkert mått på relationen djur–människa inte är så bra. Kanske behöver vi anpassa metodiken efter ras, för jag vet ju att Ingegerd är en riktig "ko-gumma", säger Håkan Landin.

FRÅNSETT ATT TESTAREN SKA notera positiva beteenden som om kon putsar sig eller negativa som om hon slickar eller biter på inredningen, så är egentligen trygghetstestet det enda som enbart mäter den psykiska hälsan och det sociala beteendet. Just den delen var också Håkan själv skeptisk inför till en början.

– Jag trodde inte att det skulle gå så bra, men vi var ett tiotal personer som testade ett antal olika besättningar och vi fick alla samma resultat. Trygghet är viktigt, det ger

mera mjölk och säger också en del om djurens trivsel och arbetsron för bonden, säger han.

Ingegerd nickar instämmande. Trygghet och rutiner är oerhört viktiga för kor.

En del i arbetet är också att utvärdera om de olika testmetoderna är vederhäftiga och relevanta, och om det uppstår tveksamhet om till exempel trygghetstestet eller något annat, så kan det komma att plockas bort.

DÄREFTER ÄR DET DAGS att inspektera ett urval av korna. I lagården är det oerhört rent, djuren borstas regelbundet och därför glänser det också om deras pälsar.

Här finns ingen smuts och heller inga angrepp av parasiter, någon ko har lite skav på hasen, men det är allt. Stolta (alla korna har namn) har lite långa tånaglar och Karl-Olof bekräftar att verkaren är på väg. Det

Genom trygghetstestet upptäcker Håkan Landin att några kor på gården är skygga. "Jag hade inte tänkt på det, för det ju bara vi som går här och då är de inte det", säger Ingegerd Sundeberg, som driver gården i Hede i Härjedalen tillsammans med sin man, Karl-Olof.

- är dock inget alarmerande, klövarna har inte hunnit bli så långa att det finns risk för snedbelastning som i sin tur kan leda till klövsulesår. Då hade kon säkerligen stått och kutat med ryggen.

HÅKAN TITTAR OCKSÅ PÅ HULLET.

Stolta har ett högmjölkarhull, som Håkan kallar det, hon är alltså slank men inte mager. Hjertrud, däremot, är lite väl tjock och Håkan visar på fettvecken vid svansroten. Det är nämligen där som kornas bilringar sätter sig.

–Jo, vi vet nog det, men Hjertrud är skällkon när vi är på fåboden om somrarna och hon går därför kvar på undantag, säger Ingegerd.

Om det hade funnits flera magra och/eller feta djur så hade det varit ett tecken på att utfodringen inte var anpassad till kornas behov och det i sin tur kan vara en grogrund för sjukdomar.

När mjölkorna är klara gör Håkan en

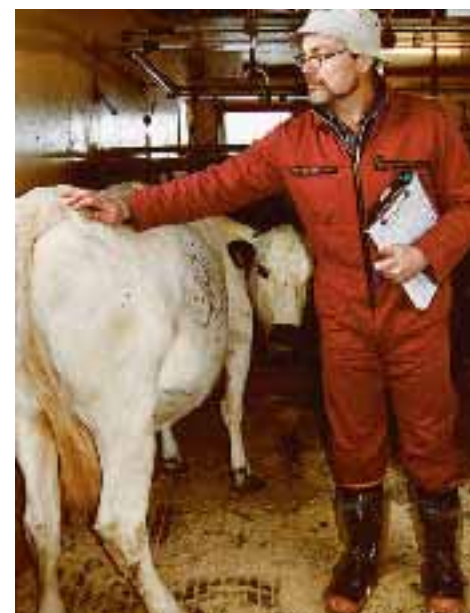
liknande koll på kalvarna och ungdjuren. Sammantaget kan man säga att besättningen får ett mycket gott betyg, trots att det är en rätt tungarbetad lagård med uppboundna kor.

–Känns det som att testet tog upp saker som är relevanta?

–Ja, det tycker jag. Det är viktigt att det kommer någon utifrån som ser det på ett annat sätt. Jag hade inte tänkt på att korna var lite skygga, för det är ju bara vi som går där och då är de inte det, säger Ingegerd Sundeberg.

För Sundebergs och landets alla andra mjölkbönder kan det pågående forskningsarbetet komma att bli ett viktigt verktyg i att förbättra både välfärd och lönsamhet i besättningen.

–Vi tror att djurvälfrädsprogrammet kommer närmare sanningen ur djurens synvinkel och att det kan skapa trygghet och arbetsglädje för både bonde och ko, säger Håkan Landin.

Hjertrud är lite tjock, vilket syns på bilringarna. På kor sitter de vid svansroten.